

УСТАНОВА АДУКАЦЫІ
«БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ
КУЛЬТУРЫ І МАСТАЦТВАЎ»

Аб'ект аўтарскага права
УДК 069 (476) (043.3) + 008 (476) (043.3)

**ГАЎРЫЛАВА
СЛАВІНА ВЯЧАСЛАВАЎНА**

**РЭПРЭЗЕНТАЦЫЯ КРАЯЗНАЎЧЫМІ МУЗЕЯМІ РЭСПУБЛІКІ
БЕЛАРУСЬ САЦЫЯКУЛЬТУРНАГА РАЗВІЦЦЯ РЭГІЁНАЎ**

Аўтарэферат
дысертацыі на саісканне вучонай ступені
кандыдата культуралогіі
па спецыяльнасці 24.00.03 – музейзнаўства, кансервацыя і рэстаўрацыя
гісторыка-культурных аб'ектаў

Мінск, 2023

Работа выканана на кафедры гісторыка-культурнай спадчыны ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў».

Навуковы кіраўнік:

Джумантаева Тамара Аляксандраўна, кандыдат культуралогіі, дацэнт, загадчык навукова-экспазіцыйнага аддзела навукова-даследчай і асветнай установы культуры «Нацыянальны Полацкі гісторыка-культурны музей-запаведнік»

Афіцыйныя апаненты:

Марозаў Ігар Вячаслававіч, доктар культуралогіі, прафесар, прафесар кафедры менеджменту сацыяльна-культурнай дзейнасці ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

Краснова Яўгенія Леанідаўна, кандыдат культуралогіі, вядучы навуковы супрацоўнік дзяржаўнай навуковай установы «Цэнтр сістэмнага аналізу і стратэгічных даследаванняў Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі»

Апаніруючая арганізацыя:

Дзяржаўная ўстанова адукацыі «Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы»

Абарона адбудзецца 25 мая 2023 г. у 16.00 на пасяджэнні савета па абароне дысертацый Д 09.03.01 пры ўстанове адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» па адрасе: 220007, г. Мінск, вул. Рабкораўская, 17, чытальная зала бібліятэкі ўніверсітэта; e-mail: buk@buk.by; тэлефон вучонага сакратара: 364-77-01.

З дысертацыяй можна азнаёміцца ў бібліятэцы ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў».

Аўтарэферат разасланы 21 красавіка 2023 г.

Вучоны сакратар
савета па абароне дысертацый
кандыдат мастацтвазнаўства, дацэнт

Т. М. Бабіч

УВОДЗІНЫ

У XXI ст. узрасла адказнасць музея ў сферы захавання і актуалізацыі гісторыка-культурнай спадчыны як інстытута агульнанацыянальнай значнасці любой суверэннай дзяржавы. Узмацненне ролі музеяў у рэгіёнах, перанос акцэнта музейнай дзейнасці з цэнтра на перыферыю паўплывала на тое, што рэгіянальныя музеі набылі статус сацыякультурных цэнтраў, дзейнасць якіх забяспечвае стабільнасць, нязменнасць і непарарыўнасць гісторыі і традыцый.

Самую шматлікую групу рэгіянальных музеяў у Рэспубліцы Беларусь складаюць краязнаўчыя музеі, якія спрыяюць фарміраванню культурнай памяці пакаленняў, рэгіянальнай і нацыянальнай самаідэнтыфікацыі беларускага грамадства. Праблемай краязнаўчых музеяў Рэспублікі Беларусь з'яўляецца не толькі трансфармацыя існуючых экспазіцый у адпаведнасці з сучаснымі тэндэнцыямі ў музейзнаўстве, але і арганічнае ўключэнне ў іх новых раздзелаў, якія рэпрэзентуюць сучаснае сацыякультурнае развіццё рэгіёнаў рэспублікі. Запыт на новыя экспазіцыі існуе як з боку наведвальнікаў, якіх цікавіць не толькі гістарычнае, але і сучаснае развіццё наведанай імі мясцовасці, так і з боку саміх музеяў, якія павінны прадстаўляць цэласную і актуальную музейную мадэль развіцця свайго рэгіёна. Неабходнасць абагульнення назапашанага практычнага вопыту краязнаўчых музеяў у рэпрэзентацыі сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў з'яўляецца своечасовай і не выклікае сумненняў.

Актуальнасць правядзення культуралагічнага даследавання, прысвечанага вызначэнню музейзнаўчых асаблівасцей рэпрэзентацыі краязнаўчымі музеямі Рэспублікі Беларусь сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў, абумоўлена неабходнасцю навуковай рэфлексіі сучаснага стану экспазіцыйнай і культурна-адукацыйнай дзейнасці абраных музеяў.

АГУЛЬНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА РАБОТЫ

Сувязь работы з буйнымі навуковымі праграмамі і тэмамі

Дысертацыя выканана ў межах праграм даследаванняў кафедры гісторыка-культурнай спадчыны ўстанова адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» па тэмах «Гісторыка-культурная спадчына Беларусі: вывучэнне, захаванне, трансляцыя» (№ ДР 20115713, зацверджана на Савеце ўніверсітэта 21.12.2010, пратакол № 4), «Музеефікацыя гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі: дасягненні і перспектывы» (№ 20161947, зацверджана на Савеце ўніверсітэта 22.12.2015, пратакол № 4). Тэма дысертацыі адпавядае прыярытэтным напрамкам Нацыянальнай стратэгіі ўстойлівага сацыяльна-эканамічнага развіцця Рэспублікі Беларусь да 2030 г.

(прадакол пасяджэння Прэзідыума Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь № 10 ад 02.05.2017): п. 4.6 «Культура як крыніца духоўнага здароўя нацыі і сацыяльнай стабільнасці»; Дзяржаўнай праграмы «Культура Беларусі» на 2021–2025 гг. (зацверджана пастановай Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь № 53 ад 29.01.2021): глава 6, падпраграма 1 «Культурная спадчына».

Мэта і задачы, аб’ект і прадмет даследавання

Мэта даследавання – вызначыць асаблівасці рэпрэзентацыі краязнаўчымі музеямі Рэспублікі Беларусь сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў.

Дасягненне пастаўленай мэты ў працэсе правядзення даследавання абумоўлена рашэннем наступных *задач*:

- распрацаваць аўтарскае азначэнне тэрміна «музейная рэпрэзентацыя»;
- удакладніць азначэнне тэрміна «музейная экспазіцыя» як прасторава-часавай мадэлі;
- ахарактарызаваць сучасны стан і найноўшыя практыкі рэпрэзентацыі сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў у экспазіцыях краязнаўчых музеяў Рэспублікі Беларусь;
- раскрыць камунікатыўны патэнцыял актуалізацыі сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў у культурна-адукацыйнай дзейнасці краязнаўчых музеяў Рэспублікі Беларусь.

Аб’ект даследавання – краязнаўчыя музеі Рэспублікі Беларусь.

Прадмет даследавання – сучасныя практыкі рэпрэзентацыі сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў Рэспублікі Беларусь.

Навуковая навізна

У дысертацыі ўпершыню:

- распрацавана аўтарскае азначэнне тэрміна «музейная рэпрэзентацыя»;
- вызначаны функцыі музейнай рэпрэзентацыі і яе ўзроўні;
- ахарактарызаваны стан і найноўшыя практыкі рэпрэзентацыі краязнаўчымі музеямі Рэспублікі Беларусь сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў;
- раскрыты камунікатыўны патэнцыял форм культурна-адукацыйнай дзейнасці краязнаўчых музеяў Рэспублікі Беларусь па актуалізацыі для рэцыпіентаў сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў.

Палажэнні, якія выносяцца на абарону

1. Музейная рэпрэзентацыя як працэс мае наступную структуру, якую складаюць тры паслядоўныя ўзроўні: 1) узровень акумуляцыі, на якім адбываецца раскрыццё інфармацыйнага патэнцыялу музейнага прадмета; 2) узровень мадэлявання, на якім ажыццяўляецца вобразная рэканструкцыя рэчаіснасці і яе ўвасабленне ў форме музейнай экспазіцыі; 3) узровень актуалізацыі, які прадугледжвае ўзаемадзеянне створанай музеём мадэлі рэчаіснасці і наведвальнікаў пасродкам камунікатыўных практык. На кожным узроўні рэалізуюцца функцыі рэпрэзентацыі ў музеі: кумулятыўная,

арганізацыйная, функцыя канструявання, камунікатыўная. На падставе вылучаных аўтарам узроўняў працэсу і функцый музейнай рэпрэзентацыі распрацавана азначэнне *музейнай рэпрэзентацыі як працэсу рэканструкцыі рэчаіснасці праз стварэнне яе мадэлі на аснове актуалізацыі акумуляванай музейнымі прадметамі інфармацыі і яе далейшай трансляцыі ў музейнай камунікацыі.*

2. У працэсе музейнай рэпрэзентацыі на ўзроўні мадэлявання адбываецца рэканструкцыя сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў у форме музейнай экспазіцыі, якая ўяўляе сабой разгорнутую прасторава-часавую мадэль. Мадэлюючым механізмам выступае інтэрпрэтацыя аб'ектаў гісторыка-культурнай спадчыны, што ўтвараюць прадметна-прасторавую структуру і вызначаюць часавую арганізацыю экспазіцыі. Мадэль, пасродкам якой краязнаўчыя музеі Рэспублікі Беларусь рэпрэзентуюць сацыякультурнае развіццё рэгіёнаў, з'яўляецца ўнікальнай для разглядаемага тыпу музеяў і ўніфікаванай для любога краязнаўчага музея.

3. У рэпрэзентацыі краязнаўчымі музеямі Рэспублікі Беларусь сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў адзначаецца нарошчванне і пашырэнне практык музейнай рэпрэзентацыі на ўзроўнях мадэлявання і актуалізацыі. Узровень мадэлявання характарызуе спалучэнне традыцыйных і найноўшых практык. Да традыцыйных практык адносяцца: захаванне структуры аддзелаў (аддзелы прыроды, этнаграфіі, гісторыі), захаванне рытму музейнага часу і структурнага члянэння экспазіцыйнай прасторы, вылучэнне ў якасці герояў экспазіцыі выдатных ураджэнцаў рэгіёнаў. Найноўшымі практыкамі з'яўляюцца: стварэнне экспазіцыйных комплексаў, прысвечаных новым тэмам рэгіянальнага жыцця, стварэнне часовых экспазіцый як спосаб пераадолення структурнай дыскрэтнасці экспазіцыі і фрагментарнасці музейнага часу, інтэрпрэтацыя развіцця рэгіёна на аснове ключавога аб'екта, змена ракурсу разгляду ролі асобы ў рэгіянальным сацыякультурным развіцці на аснове прынцыпу антрапацэнтрызму.

4. Камунікатыўны патэнцыял рэпрэзентацыі сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў вызначаецца дыяпазнам форм культурна-адукацыйнай дзейнасці і іх характарыстык. У актуалізацыі для рэцыпіентаў сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў краязнаўчыя музеі Рэспублікі Беларусь выкарыстоўваюць базавыя формы (экскурсія, лекцыя, круглы стол, конкурс, сустрэча з цікавым чалавекам, музейнае свята, гістарычная гульня і інш.) і іх мадыфікацыі (анлайн-экскурсія, анлайн-лекцыя, літаратурна-музычная сустрэча, фотаконкурс, дакументальны цыкл, гульнявая праграма, кватэрнік і інш.). Увесь комплекс характарыстык выкарыстоўваемых краязнаўчымі музеямі форм (традыцыйныя – новыя, групавыя – індывідуальныя, унутрымузейныя – пазамузейныя, разавыя – цыклавыя, дынамічныя – статычныя, для аднароднай – разнароднай аўдыторыі,

рэальныя – віртуальныя, пазнавальныя – рэкрэацыйныя) вызначае актуальнасць створанай музеямі мадэлі сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў і ўцягнутасць шырокай аўдыторыі ў працэс камунікацыі з музеямі.

Асабісты ўклад саіскальніка вучонай ступені

Дысертацыя з'яўляецца самастойна выкананым даследаваннем, у якім аўтарам упершыню распрацавана аўтарскае азначэнне тэрміна «музейная рэпрэзентацыя»; вызначаны асаблівасці рэпрэзентацыі сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў самай шматлікай групай рэгіянальных музеяў Рэспублікі Беларусь – краязнаўчымі музеямі; вылучаны структурныя ўзроўні працэсу музейнай рэпрэзентацыі і яе функцыі; удакладнена азначэнне тэрміна «музейная экспазіцыя»; раскрыта прасторава-часавая арганізацыя музейнай экспазіцыі як мадэлі; сістэматызаваны традыцыйныя і найноўшыя практыкі рэпрэзентацыі і формы культурна-адукацыйнай дзейнасці краязнаўчых музеяў Рэспублікі Беларусь па актуалізацыі для рэцыпіентаў сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў.

Апрабацыя дысертацыі і інфармацыя аб выкарыстанні яе вынікаў

Асноўныя палажэнні і вынікі даследавання прадстаўлены ў выступленнях на 20 навуковых і навукова-практычных міжнародных канферэнцыях: Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «История и культура на стыке эпох и цивилизаций: историко-культурное наследие как ресурс и результат развития общества» (Мінск, 25–26 верасня 2015 г.), навуковай канферэнцыі прафесарска-выкладчыцкага складу БДУКМ «Навуковы пошук у сферы сучаснай культуры і мастацтва» (Мінск, 25 лістапада 2015 г., 23 лістапада 2017 г.), Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Музейная экспозиция во времени и пространстве культуры» (Санкт-Пецярбург, 14–16 красавіка 2016 г.), Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі студэнтаў, аспірантаў і маладых вучоных «Х Машеровские чтения» (Віцебск, 14 кастрычніка 2016 г.), Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Традыцыі і сучасны стан культуры і мастацтваў» (Мінск, 24–25 лістапада 2016 г.), навукова-практычнай канферэнцыі НППГКМЗ (Полацк, 22–23 лютага 2017 г., 24–25 лютага 2021 г.), Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Культура. Наука. Творчество» (Мінск, 4 мая 2017 г., 3 мая 2018 г.), Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Музей і культурная спадчына: гісторыя, сучаснасць погляд у будучыню» (да 25-годдзя адкрыцця спецыяльнасці «Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны (па напрамках)») (Мінск, 27–28 чэрвеня 2017 г.), Музейных чытаннях з нагоды 50-годдзя адкрыцця экспазіцыі Дзяржаўнага музея БССР (Мінск, 30 лістапада – 1 снежня 2017 г.), Міжнароднай навуковай канферэнцыі «Музеология – музееведение в XXI веке: проблемы изучения и преподавания» (Санкт-Пецярбург, 24–26 мая 2018 г.), Міжнароднай навукова-практычнай

канферэнцыі «Культура Беларусі: рэаліі савременности» (Мінск, 4 кастрычніка 2018 г.), навуковай канферэнцыі «Тэорыя і практыка рэгіянаведзення. Краеведзенне на савременном этапе» (Санкт-Пецярбург, 7 снежня 2018 г.), Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі, прысвечанай 100-годдзю Віцебскага абласнога краязнаўчага музея (Віцебск, 14 снежня 2018 г.), Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Музейныя здабыткі», прысвечанай 70-годдзю Брэсцкага абласнога краязнаўчага музея (Брэст, 12–13 лістапада 2020 г.), I Рэспубліканскім краязнаўчым форуме Беларусі (Мінск, 12–13 сакавіка 2020 г.), II Міжнародным навуковым Кангрэсе беларускай культуры (Мінск, 10 верасня 2020 г.), VI Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Віцебскі край» (Віцебск, 19 лістапада 2020 г.).

Апублікаванасць вынікаў дысертацыі

Вынікі даследавання адлюстраваны ў 20 публікацыях аўтара, 4 з якіх апублікаваны ў навуковых рэцэнзаваных часопісах, уключаных у пералік навуковых выданняў ВАК Рэспублікі Беларусь (2,5 аўт. арк.), 1 – у навуковым рэцэнзаваным часопісе Расійскай Федэрацыі (0,8 аўт. арк.), 5 – у навуковых зборніках (1 аўт. арк.), 10 – у зборніках матэрыялаў канферэнцый (2,6 аўт. арк.). Агульны аб’ём публікацый складае 6,9 аўт. арк.

Структура і аб’ём дысертацыі

Структура дысертацыі змяшчае ўводзіны, агульную характарыстыку работы, асноўную частку, якая складаецца з дзвюх глаў, заключэнне, спіс выкарыстаных крыніц, 5 дадаткаў, 7 актаў укаранення. Поўны аб’ём дысертацыі складае 181 старонку, з іх 102 старонкі займае асноўны тэкст, 37 старонак – бібліяграфічны спіс (343 выкарыстаныя крыніцы і 20 найменняў у спісе публікацый аўтара); 41 старонку займаюць дадаткі.

АСНОЎНАЯ ЧАСТКА

Ва «Уводзінах» і «Агульнай характарыстыцы работы» абгрунтаваны выбар тэмы, яе актуальнасць адлюстравана сувязь работы з навуковымі праграмамі і тэмамі, вызначаны мэты і задачы, аб’ект і прадмет даследавання, навуковая навізна, сфармуляваны асноўныя палажэнні, якія выносяцца на абарону, прадстаўлены звесткі аб асабістым укладзе саіскальніка, апрабацыі і апублікаванасці вынікаў даследавання, структуры і аб’ёме дысертацыі.

У главе 1 «Тэарэтыка-метадалагічныя асновы даследавання» прааналізаваны тэарэтычныя распрацоўкі айчынных і замежных навукоўцаў, прысвечаныя асэнсаванню механізмаў захавання і перадачы інфармацыі музейнымі сродкамі, вызначэнню статусу краязнаўчага музея ў сацыякультурнай прасторы рэгіёна, акрэслены комплекс крыніц, выкарыстаных

пры правядзенні даследавання, абгрунтаваны выбар падыходаў і метадаў для ўсебаковага раскрыцця тэмы.

У раздзеле 1.1 «Аналітычны агляд літаратуры і метадалогія даследавання» сістэматызавана і прааналізавана літаратура па тэме дысертацыйнага даследавання, вызначаны крыніцазнаўчая і метадалагічная база. Навуковая літаратура размеркавана на два блокі.

У даследаваннях, аднесеных да першага блока, разглядаюцца пытанні тэорый камунікацыі і інтэрпрэтацыі, якія дазволілі выявіць асаблівасці перадачы, успрыняцця, кадзіравання, дэкадзіравання інфармацыі і экстрапаліраваць іх у поле музеязнаўства.

У канцы 1960-х гг. Д. Ф. Камерон адным з кампанентаў музейнай камунікацыі называў экспазіцыю, а сам працэс музейнай камунікацыі разглядаў як працэс інтэрпрэтацыі. У 1970–1980-я гг., працягваючы яго ідэі, Ю. Ромедэр і В. Глузінскі разглядалі экспазіцыю як сістэму сэнсаў, а музейную экспазіцыю як знакавую сістэму, якая адлюстроўвае рэчаіснасць праз экспанаты. Э. Хупер-Грынхіл у 1990-х гг. вызначыла экспазіцыю як генератар інфармацыі, якую наведвальнік актуалізуе пасродкам дэшыфроўкі сэнсаў, закладзеных у музейным асяроддзі.

У СССР камунікатыўны накірунак музеязнаўчых даследаванняў пачаў развівацца ў 1970-х гг. у работах М. Б. Гнядоўскага, У. С. Плахатнюка, Д. А. Равіковіч і інш. Упершыню праблему атрымання інфармацыі з музейнага прадмета ўзняў А. М. Разгон. Сярод айчынных даследчыкаў варта вылучыць А. А. Гужалоўскага, Н. Н. Дзямідаву, А. В. Касімаву, Д. Г. Шантар і інш. Даследчык Я. Л. Краснова вылучыла ў ліку спецыяльных функцый музейнай экспазіцыі функцыю мадэлявання.

Знакавая прырода экспазіцыі абумовіла яе разгляд у якасці мадэлі рэчаіснасці. Ролю музея ў рэпрэзентацыі рэчаіснасці закраналі ў артыкулах Г. К. Альшэўская, А. С. Балакіраў, В. А. Божчанка, Ф. Л. Курлат, Л. І. Скрыпкіна і інш.

Асэнсаванню камунікатыўнага павароту сучаснай культуры і ролі музеяў у фарміраванні культурнай прасторы соцыуму прысвечаны работы замежных Г. А. Бяйсенавай, А. В. Галаўнёвай, А. А. Грыцанава і айчынных культуролагаў, музеязнаўцаў, філосафаў Т. А. Джумантаевай, М. А. Мажэйкі, А. У. Марозава, А. І. Смоліка. Ролю музея ў фарміраванні самасвядомасці насельніцтва рэгіёнаў, праблемы музейнай рэпрэзентацыі рэчаіснасці закраналі Г. К. Альшэўская, А. А. Куронышаў, А. А. Ніканава, У. С. Плахатнюк, М. Ф. Румянцава, Л. І. Скрыпкіна і інш.

Такім чынам, тэарэтычнае асэнсаванне асобных аспектаў музейнага захавання і перадачы інфармацыі адбываецца з другой паловы ХХ ст. Даследчыкамі выяўлена здольнасць музейнага прадмета канцэнтраваць у сабе

вялікі аб'ём інфармацыі, а музейнай экспазіцыі – выступаць у якасці мадэлі рэчаіснасці. Аднак да сённяшняга дня не праведзена комплекснага разгляду працэсу рэпрэзентацыі рэчаіснасці ў музеі і не сфармулявана азначэнне тэрміна «музейная рэпрэзентацыя», што і было ўзята аўтарам за адну з задач дысертацыйнага даследавання.

Другі блок літаратуры аб'ядноўвае работы, у якіх закранаецца праблема суадносін гістарычнай навукі і музея, інтэрпрэтацыі і мадэлявання фактаў, падзей і з'яў рэчаіснасці ў музейнай экспазіцыі, тэарэтычныя і практычныя аспекты рэпрэзентацыі развіцця рэгіёнаў у экспазіцыях айчынных краязнаўчых музеяў. Выяўленню падыходаў у адлюстраванні рэчаіснасці, дэтэрмінаваных сацыякультурнай сітуацыяй, і этапаў фарміравання мадэлі яе рэпрэзентацыі краязнаўчымі музеямі Беларусі паспрыяла абагульненне работ рэтраспектыўнага характару М. А. Еўцюхава, Ф. Я. Кона, Д. А. Клеменца, М. І. Раманава, К. А. Салаўёва, Ф. І. Шміта, Н. А. Шнеерсона і інш.

Актуальныя праблемы мадэрнізацыі гістарычных экспазіцый, распрацоўкі музейнай канцэпцыі гісторыі, музейнага мадэлявання гісторыі разгледжаны ў работах замежных і айчынных спецыялістаў У. Ю. Дукельскага, У. У. Кандрацьева, В. Д. Краско, А. Я. Кузьміной, А. М. Масцяніцы, А. Б. Сташкевіч, Н. С. Стрыбульскай і інш.

Узрастаючай ролі рэгіянальных музеяў як сацыякультурных цэнтраў, захавальнікаў мясцовай гісторыка-культурнай спадчыны, сродкаў фарміравання нацыянальнай і рэгіянальнай ідэнтычнасці лакальнай супольнасці прысвечаны работы замежных (С. Пірс, Х.-М. Хінца, В. Штэблера і інш.), расійскіх (Д. В. Жалтавухавай, К. Ф. Катковай, В. Я. Чаркаевай, Л. М. Шляхцінай і інш.) і беларускіх (І. І. Бамбешкі, М. А. Бяспалай, К. Г. Плытнік і інш.) даследчыкаў.

Такім чынам, нягледзячы на тое, што краязнаўчыя музеі складаюць самую шматлікую групу сярод усіх айчынных музеяў, маецца значны недахоп аналітычных матэрыялаў, прысвечаных назапашанай краязнаўчымі музеямі Беларусі практыцы рэпрэзентацыі сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў і вопыту яго актуалізацыі ў культурна-адукацыйнай дзейнасці.

Крыніцазнаўчую базу даследавання складае цэлы комплекс пісьмовых крыніц. Першую групу складаюць дакументальныя заканадаўчыя і распарадчыя матэрыялы, якія дазваляюць прасачыць змены ролі і статусу краязнаўчых музеяў у грамадстве ва ўмовах сацыякультурнай сітуацыі розных часоў і ў сувязі з тым дамінуючыя віды музейнай дзейнасці і змены ў структуры экспазіцыі краязнаўчых музеяў. Да другой групы аднесены справаводчыя крыніцы з бягучых архіваў Краязнаўчага музея Полацка, Лепельскага раённага краязнаўчага музея, Віцебскага абласнога краязнаўчага музея, Магілёўскага абласнога краязнаўчага музея імя Е. Р. Раманава і іншых краязнаўчых музеяў. Іх вывучэнне спрыяла фарміраванню сужэння саіскальніка пра актуальны стан

дзеінасці краязнаўчых музеяў Рэспублікі Беларусь. Трэцюю групу ўтварае навуковая і даведачная літаратура, якая ўтрымлівае актуальную інфармацыю аб гісторыі краязнаўчых музеяў, складзе іх фондавых збораў, структуры экспазіцый, арганізацыі культурна-адукацыйнай і праектнай дзейнасці ў той ці іншы перыяд існавання кожнай з устаноў.

Метадалогія даследавання грунтуецца на прынцыпах навуковай аб'ектыўнасці, цэласнасці і сістэмнасці, прынцыпе развіцця, што забяспечвае ўсебаковы аналіз праблем на пэўных тэарэтыка-метадалагічных пазіцыях. Характар вывучаемага прадмета абумовіў выкарыстанне семіятычнага і камунікатыўнага падыходаў. Даследаванне феномена музея з пазіцыі семіётыкі мае на мэце выяўленне і аналіз элементаў знакавай сістэмы музея. У кантэксце абранага падыходу семіятычная сістэма музея аналізуецца ў спалучэнні знакавых (музейны прадмет, фондавы збор, экспазіцыя) і незнакавых (музейны супрацоўнік, рэальны і патэнцыйны наведвальнік) элементаў. Пастаўленыя даследчыцкія задачы вызначаюць кірунак навуковага пошуку з пазіцыі аўтара (стваральніка) музейнай экспазіцыі. Камунікатыўны падыход заснаваны на ідэе камунікатыўнай прыроды ўсіх працэсаў, што адбываюцца ў музейнай прасторы. Выяўленне камунікатыўнага патэнцыялу музейнай экспазіцыі, прадстаўленага разнастайнасцю форм культурна-адукацыйнай дзейнасці, спрыяе разуменню працэсу перадачы інфармацыі (рэпрэзентацыі) ад знака (музейнай экспазіцыі) яе інтэрпрэтатару (рэцыпіенту) пасродкам медыятара.

Пры правядзенні даследавання выкарыстаны комплекс агульнанавуковых і спецыяльных метадаў: структурна-функцыянальны, аксіялагічны, гістарыяграфічны метады, метады сістэматызацыі, сінхранічнага і кампаратыўнага аналізу, статыстычны метады, вуснае апытанне, анкетаванне, метады фотафіксацыі, назірання, метады музейнага мадэлявання.

У раздзеле 1.2 «Музейная рэпрэзентацыя як працэс рэканструкцыі рэчаіснасці» на падставе абагульнення папярэдніх тэарэтычных напрацовак навукоўцаў і экстрапаляцыі іх у вобласць музеязнаўства сфармулявана аўтарская канцэпцыя і распрацавана аўтарскае азначэнне тэрміна «музейная рэпрэзентацыя».

Музейныя прадметы як фрагменты рэчаіснасці, у якой яны былі створаны, бытавалі і з якой былі вынятыя ў працэсе збіральніцкай дзейнасці музея, утрымліваюць у сабе інфармацыю пра тую рэчаіснасць. У выніку музейнага тэзаўравання інфармацыя, закладзеная ў прадмеце, падлягае дэшыфроўцы, і прадмет набывае сэнсы не толькі як самастойны сімвал, але і ў кантэксце музейнага збору. У музейнай экспазіцыі ў кожнага прадмета-сімвала выяўляецца асноўны і другасны сэнсы. Яны ствараюць сімвалічны вобраз рэчаіснасці, а сама экспазіцыя паўстае візуальнай формай гэтага вобраза – рэпрэзентуе рэчаіснасць.

Музейная рэпрэзентацыя рэчаіснасці ўяўляе шматузроўневы працэс, на першым узроўні якога адбываецца акумуляцыя інфармацыі, сэнсаў і значэнняў, якія ўтрымліваюць у сабе музейныя прадметы. Гэты працэс пачынаецца з камплектавання фондаў, калі вызначаецца каштоўнасць выяўленага ў акаляючым асяроддзі аб'екта як крыніцы інфармацыі. На другім падузроўні акумуляцыі адбываецца працэс тэзаўравання, калі раскрываецца інфармацыйны патэнцыял музейнага прадмета і яго месца ў аб'ектыўнай рэчаіснасці, у якой ён існаваў і выконваў свае ўтылітарныя функцыі.

Рэканструкцыя рэчаіснасці непасрэдна адбываецца на другім узроўні рэпрэзентацыі, калі ажыццяўляецца інтэрпрэтацыя аб'ектаў гісторыка-культурнай спадчыны. Музейная экспазіцыя ўяўляе так званую візуальную інтэрпрэтацыю гістарычных падзей, з'яў, фактаў, якую ствараюць знакі, коды, увасобленыя ў матэрыяльных абалонках – музейных прадметах. На падузроўні праектавання адбываецца адбор музейных прадметаў з агульнай сукупнасці (фондавага збору) і ўстанаўленне сэнсавай сувязі паміж прадметамі на падставе навуковага і мастацкага праектаў. Другі падузровень – візуалізацыя – звязаны з непасрэдным стварэннем музейнай экспазіцыі як фізічнага ўвасаблення вобразнай мадэлі рэчаіснасці.

Узаемадзеянне прэзентаванай музеям мадэлі рэчаіснасці і наведвальнікаў складае сутнасць трэцяга ўзроўню, на якім адбываецца трансляцыя сэнсаў, закладзеных у экспазіцыю, сродкамі разнастайных камунікатыўных практык.

У сувязі з гэтым сфармулявана аўтарскае азначэнне тэрміна «музейная рэпрэзентацыя». *Музейная рэпрэзентацыя – гэта працэс рэканструкцыі рэчаіснасці праз стварэнне яе мадэлі на аснове актуалізацыі акумуляванай музейнымі прадметамі інфармацыі і яе далейшай трансляцыі ў музейнай камунікацыі.*

Рэпрэзентацыя рэчаіснасці ў музеі выконвае кумулятыўную (назапашванне сэнсаў, якія ўтрымліваюць музейныя прадметы), арганізацыйную (арганізацыя ўсяго масіву інфармацыі на падставе вызначаных прынцыпаў), камунікатыўную (актуалізаваная інфармацыя трансліюецца наведвальнікам у працэсе музейнай камунікацыі) функцыі і функцыю канструявання (рэпрэзентацыя прадугледжвае рэканструкцыю рэчаіснасці праз стварэнне яе мадэлі). У якасці мадэлі выступае музейная экспазіцыя.

У раздзеле 1.3 «Музейная экспазіцыя як мадэль сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў» выяўляюцца структураўтвараючыя элементы музейнай экспазіцыі як мадэлі і ўдакладняецца азначэнне тэрміна «музейная экспазіцыя».

Музейныя прадметы ў прастору музея страчваюць свае ўтылітарныя функцыі і набываюць новыя, існуюць у іншай, штучна створанай рэчаіснасці, утвараючы новую сукупнасць, новую прастору, узнаўляючы кантэкст асяроддзя, у якім яны былі створаны і бытавалі як частка сацыякультурнай

рэчаіснасці. Гэтая новая рэчаіснасць не з'яўляецца копіяй аб'ектыўнай рэальнасці, а выбудоўвае новую на аснове навуковай і мастацкай канцэпцыі – мадэль рэчаіснасці, якую ўтвараюць музейныя экспанаты.

Выяўленыя ў асяроддзі прадметы, якія маюць культурную і гістарычную каштоўнасць, трапляючы ў музейныя фонды, становяцца музейнымі прадметамі. У сваю чаргу музейныя прадметы як частка нацыянальнага музейнага фонда разглядаюцца ў якасці аб'ектаў гісторыка-культурнай спадчыны. Аб'яднанія ў тэматычныя комплексы, музейныя прадметы ўтвараюць прасторавую структуру, вызначаюць часавую арганізацыю экспазіцыі і набываюць новае значэнне ў працэсе музейнай інтэрпрэтацыі.

Галоўная роля ва ўзнаўленні часавых адносін належыць музейнаму прадмету – артэфакту, які здольны рэпрэзентаваць не проста падзею ці асобу, а цэлую эпоху, чым і тлумачыцца часавая ёмістасць музейнай экспазіцыі. На рэпрэзентатыўных фактах і з'явах акцэнтуюцца ўвага ў экспазіцыі музея, астатнія ж могуць сумяшчацца ці ўвогуле апускацца. Значныя храналагічныя перыяды сціскаюцца; непрацяглыя па часе, але гістарычна значныя – расцягваюцца, тым самым задаюцца рытм гістарычнага часу. Паслядоўнасць і разгорнутасць тэм задаюць накіраванасць часу і вызначаюць сістэму яго вымярэння. Часавыя прамежкі выдзяляюцца асаблівым члянэннем экспазіцыйнай прасторы, што робіць музейны час дыскрэтным.

На падставе вышэй сказанага ўдакладняецца азначэнне тэрміна «музейная экспазіцыя», якая разглядаецца аўтарам як разгорнутая прасторава-часавая мадэль, створаная на аснове інтэрпрэтацыі аб'ектаў гісторыка-культурнай спадчыны, якія ўтвараюць прадметна-прасторавую структуру і вызначаюць часавую арганізацыю экспазіцыі, з мэтай рэканструкцыі рэчаіснасці ў музейнай прасторы.

Паўната і сэнсавая напоўненасць экспазіцыі залежыць ад рэпрэзентатыўнасці кожнага музейнага прадмета як элемента яе структуры. Рэалізацыі функцыі музейнага дакументавання сучаснасці забяспечвае стварэнне актуальнай мадэлі сацыякультурнага развіцця краіны і яе рэгіёнаў.

Прааналізаваўшы асаблівасці прадстаўлення часу ў экспазіцыі музея, вылучым яшчэ адну, не адзначаную папярэднімі даследчыкамі, – яго ўмоўную канчатковасць. У многіх музеях экспазіцыйны час у пастаяннай экспазіцыі спыняецца на 1980-х гг. (Клімавіцкі краязнаўчы музей, Чавускі раённы гісторыка-краязнаўчы музей, Слуцкі краязнаўчы музей, Браслаўскі гісторыка-краязнаўчы музей, Талачынскі гісторыка-краязнаўчы музей і інш.). У сувязі з гэтым актуальнай задачай, якая стаіць перад супрацоўнікамі краязнаўчых музеяў Рэспублікі Беларусь, з'яўляецца павелічэнне працягласці часавага прамежку рэпрэзентацыі развіцця рэгіёнаў.

Фарміраванне экспазіцый беларускіх краязнаўчых музеяў адбывалася пад уплывам сацыякультурнай сітуацыі ХХ ст. Ідэалагічны кантроль за дзейнасцю краязнаўчых музеяў вызначаў адзіную для іх структуру: аддзел прыроды, аддзел этнаграфіі, аддзел гісторыі. Апошні аддзел, у сваю чаргу, дзяліўся на раздзелы, у якіх рэпрэзентавалася развіццё рэгіёнаў у дарэвалюцыйны перыяд, падзеі рэвалюцыі і іх наступствы, падзеі часоў Вялікай Айчыннай вайны, перыяд сацыялістычнага развіцця. Час, які ахопліваў вялікі прамежак ад старажытнасці да пачатку ХХ ст., быў моцна сціснуты: рэпрэзентацыйны матэрыял па дасавецкай гісторыі займаў значна меншую экспазіцыйную плошчу, чым адводзілася на размяшчэнне экспанатаў па сучаснай гісторыі. У паказе класавай барацьбы і рэвалюцый падзейны пласт пашыраўся, а музейны час расцягваўся, дасягаючы максімуму ў раздзеле пасляваеннага сацыялістычнага будаўніцтва. Нягледзячы на гэта, час уяўляўся як аднакіраваная паслядоўная змена падзей і з’яў.

У выніку экспазіцыя любога краязнаўчага музея ўяўляе сабой, з аднаго боку, унікальную мадэль, якая вызначае ўвесь тып краязнаўчых музеяў і выдзяляе яго з усяго мноства музеяў іншых профіляў і тыпаў. З другога боку, гэта тыповая мадэль, характэрная для ўсіх краязнаўчых музеяў і з’яўляецца вызначальнай рысай гэтага тыпу музеяў.

Глава 2 «Стан і перспектывы рэпрэзентацыі сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў краязнаўчымі музеямі Рэспублікі Беларусь» прысвечана аналізу дзейнасці краязнаўчых музеяў Рэспублікі Беларусь па рэпрэзентацыі сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў праз стварэнне экспазіцый, выяўляюцца і сістэматызуюцца традыцыйныя і найноўшыя практыкі рэпрэзентацыі. На падставе класіфікацыі форм культурна-адукацыйнай дзейнасці музеяў і вызначэнні шырынi дыяпазону выкарыстоўваемых музеямі форм, пасродкам якіх актуалізуецца і трансліюецца сучаснае развіццё рэгіёнаў, робіцца выснова аб камунікатыўным патэнцыяле экспазіцый.

У раздзеле 2.1 «Сучасны вопыт музейнай рэпрэзентацыі сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў у экспазіцыйна-выставачнай дзейнасці краязнаўчых музеяў Рэспублікі Беларусь» разглядаюцца практыкі экспазіцыйна-выставачнай дзейнасці краязнаўчых музеяў у сучасны перыяд.

У Рэспубліцы Беларусь налічваецца 69 музеяў комплекснага (краязнаўчыя і гісторыка-краязнаўчыя) профілю, пераважная большасць якіх былі заснаваны ў 1970–1980-я гг. і прадстаўлялі наведвальнікам абумоўленую тагачаснай сацыякультурнай сітуацыяй мадэль развіцця рэгіёнаў. Да ліку старэйшых музеяў рэспублікі адносяцца Віцебскі абласны краязнаўчы музей (1918 г.) і Краязнаўчы музей Полацка (1926 г.) у Віцебская вобласці, Магілёўскі абласны (1919 г.), Бабруйскі (1924 г.) і Клімавіцкі (1926 г.) краязнаўчыя музеі ў Магілёўскай вобласці, Мазырскі аб’яднаны (1927 г.) і Тураўскі (1927 г.)

краязнаўчыя музеі ў Гомельскай вобласці, Слуцкі краязнаўчы музей (1923 г.) у Мінскай вобласці, Слоні́мскі раённы краязнаўчы музей (1929 г.) у Гродзенскай вобласці, Баранавіцкі краязнаўчы музей (1929 г.) у Брэсцкай вобласці. Пасля атрымання незалежнасці музейная сетка Рэспублікі Беларусь пашырылася: былі адкрыты Калінкавіцкі (1991 г.), Чэрвеньскі раённы (1991 г.), Івацэвіцкі (1993 г.), Сенненскі (1995 г.), Крупскі раённага (1995 г.), Хоці́мскі (1996 г.), Ганцавіцкі (1997 г.), Добрушскі раённы (2002 г.), Віцебскі раённы (2004 г.), Жодзінскі (2008 г.), Петрыкаўскі (2008 г.), Жабінкаўскі раённы (2011 г.), Дубровенскі раённы (2020 г.) і іншыя музеі.

Найбольшая колькасць музеяў азначанага профілю знаходзіцца ў Магілёўскай вобласці – 15, у Мінскай вобласці – 14, Віцебскай – 14, Гомельскай – 12, у Брэсцкай – 8 і Гродзенскай – 7 музеяў. Адзіная ў Беларусі вобласць, дзе няма абласнога краязнаўчага музея, – Гродзенская.

Са зменамі ў сацыякультурнай сітуацыі ў пачатку 1990-х гг. змяніліся і падыходы да рэпрэзентацыі развіцця рэгіёнаў. Самае грунтоўнае абнаўленне экспазіцый у сучасны перыяд было ажыццёўлена такімі музеямі, як Брэсцкі абласны краязнаўчы музей, Баранавіцкі краязнаўчы музей, Краязнаўчы музей Полацка, Бабруйскі краязнаўчы музей. Іх экспазіцыі дапоўнілі раздзелы, у якіх рэпрэзентавана жыццё рэгіёнаў у 1990–2000-я гг.

Характэрнай рысай мадэлявання сацыякультурнага развіцця рэгіёна з’яўляецца павышэнне цікавасці да паўсядзённага побыту мясцовага насельніцтва, што асабліва праяўляецца ў камплектаванні фондаў прадметамі сучаснасці. Даволі папулярным стала стварэнне ў музеях інтэр’ерных экспазіцыійных комплексаў, прысвечаных быту мясцовых жыхароў (Віцебскі раённы гісторыка-краязнаўчы музей, Бешанковіцкі раённы гісторыка-краязнаўчы музей, Светлагорскі гісторыка-краязнаўчы музей і інш.).

Аналіз тэматыкі, экспазіцыійнай структуры і характару экспануемых матэрыялаў дазволіў выявіць характэрныя для краязнаўчых музеяў Рэспублікі Беларусь асаблівасці рэпрэзентацыі сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў і сістэматызаваць іх. Вылучаная аўтарам даследавання група традыцыйных практык уключае наступныя:

- перайманне структуры аддзелаў: адзел прыроды, адзел этнаграфіі, адзел гісторыі (Гарадоцкі раённы краязнаўчы музей, Талачынскі гісторыка-краязнаўчы музей, Лельчыцкі раённы краязнаўчы музей і інш.);
- захаванне рытму музейнага часу і структурнага члянэння экспазіцыійнай прасторы (Бешанковіцкі раённы гісторыка-краязнаўчы музей, Клімавіцкі раённы краязнаўчы музей, Чавускі раённы гісторыка-краязнаўчы музей і інш.);
- вылучэнне ў якасці герояў экспазіцыі выдатных ураджэнцаў рэгіёна (Браслаўскі гісторыка-краязнаўчы музей, Слуцкі краязнаўчы музей, Капыльскі раённы краязнаўчы музей і інш.).

Да найноўшых практык аўтарам аднесены наступныя:

- уключэнне ў пастаянную экспазіцыю комплексаў, прысвечаных новым тэмам рэгіянальнага жыцця (Краязнаўчы музей Полацка, Светлагорскі гісторыка-краязнаўчы музей, Пастаўскі раённы краязнаўчы музей і інш.);
- стварэнне часовых экспазіцый як спосаб пераадолення структурнай дыскрэтнасці экспазіцыі і фрагментарнасці музейнага часу (Нясвіжскі гісторыка-краязнаўчы музей, Смаргонскі гісторыка-краязнаўчы музей, Навагрудскі гісторыка-краязнаўчы музей і інш.);
- інтэрпрэтацыя гісторыі рэгіёна на аснове вядучага аб'екта (Жлобінскі гісторыка-краязнаўчы музей, Светлагорскі гісторыка-краязнаўчы музей, Верхнядзвінскі гісторыка-краязнаўчы музей);
- змена ракурсу разгляду ролі асобы ў рэгіянальным сацыякультурным развіцці (Брэсцкі абласны краязнаўчы музей, Лепельскі раённы краязнаўчы музей, Краязнаўчы музей Полацка і інш.).

Апошняя з указаных вышэй практык разглядаецца дысертантам як самая актуальная і перспектыўная ў стварэнні сучасных экспазіцый: мадэляванне заснаванае на прынцыпе антрапацэнтрызму, калі акцэнт робіцца не на развіцці народнай гаспадаркі рэгіёна, а ў цэнтр увагі трапляе чалавек. Значная колькасць створаных на прынцыпе антрапацэнтрызму экспазіцый дазваляе правесці аналіз і выдзеліць некалькі груп асоб, матэрыялы пра якіх прадстаўлены ў экспазіцыях: 1) Ганаровыя грамадзяне гарадоў і раёнаў; 2) удзельнікі трагічных падзей; 3) выдатныя ўраджэнцы горада і раёна.

Самым удалым прыкладам такой экспазіцыі з'яўляецца створаная з удзелам аўтара даследавання стацыянарная выстава «Ганаровыя грамадзяне горада Полацка». Гэта пацвярджаецца вынікамі праведзенага аўтарам музейна-сацыялагічнага даследавання. У праведзеным даследаванні было выкарыстана групавое, суцэльнае, завочнае анкетнае апытанне наведвальнікаў стацыянарнай выставы «Ганаровыя грамадзяне горада Полацка». У ім прынялі ўдзел 218 рэспандэнтаў з Беларусі, Расіі і краін бліжэйшага замежжа. Вынікі даследавання паказалі высокую ступень разумення наведвальнікамі закладзеных аўтарамі экспазіцыі сэнсаў.

Прынцып антрапацэнтрызму ў рэпрэзентацыі сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў актыўна выкарыстоўваецца краязнаўчымі музеямі Рэспублікі Беларусь у стварэнні пастаянных і часовых экспазіцый. Яны маюць вялікі камунікатыўны патэнцыял, які рэалізуецца ў культурна-адукацыйнай дзейнасці краязнаўчых музеяў.

У раздзеле 2.2 «Камунікатыўныя практыкі актуалізацыі сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў у культурна-адукацыйнай дзейнасці краязнаўчых музеяў Рэспублікі Беларусь» увага нададзена комплексу форм

культурна-адукацыйнай дзейнасці, якія выкарыстоўваюць краязнаўчыя музеі рэспублікі для актуалізацыі і трансляцыі рэалій жыцця рэгіёнаў рэцыпіентам.

Шматаспектнасць разгляду сучаснага развіцця рэгіёнаў дазваляе супрацоўнікам музеяў выкарыстоўваць базавыя формы культурна-адукацыйнай дзейнасці і іх мадыфікацыі, уцягваючы ў камунікацыю як рэальную, так і патэнцыяльную музейную аўдыторыю.

Дыяпазон форм, пасродкам якіх краязнаўчыя музеі Рэспублікі Беларусь актуалізуюць сацыякультурнае развіццё рэгіёнаў, уключае:

– *традыцыйныя* (экскурсія («Абпаленыя «афганскай» вайной» у Столінскім раённым краязнаўчым музеі), лекцыя («80 год з дня ўтварэння Лунінецкага раёна» ў Лунінецкім раённым краязнаўчым музеі), сустрэча з цікавым чалавекам і інш.) і *новыя* (праект («Асабістыя рэчы» ў Лунінецкім раённым краязнаўчым музеі), квэст (квэсты па выстаўцы ў Столінскім раённым краязнаўчым музеі, фотаконкурс і інш.) формы ў залежнасці ад навізны;

– *простыя* (экскурсія, лекцыя, сустрэча з цікавым чалавекам («Крокі ў неба» ў Слуцкім краязнаўчым музеі) і інш.) і *комплексныя* (эка-мерапрыемства («9 крокаў да захавання прыроды» ў Быхаўскім гісторыка-краязнаўчым музеі), сацыяльна-экалагічная акцыя («Зрабі падарунак музею – захавай прыроду» ў Слуцкім краязнаўчым музеі), квэст і інш.) формы ў залежнасці ад складанасці структуры;

– *рэальныя* (гульнявая праграма, прэзентацыя («1 верасня ў гісторыі» ў Столінскім раённым краязнаўчым музеі), эка-мерапрыемства («9 крокаў да захавання прыроды» ў Быхаўскім гісторыка-краязнаўчым музеі), сацыяльна-экалагічная акцыя, літаратурны капуснік, конкурс творчых работ (у Віцебскім раённым гісторыка-краязнаўчым музеі), акцыя («Я дару музею» ў Бярозаўскім гісторыка-краязнаўчым музеі) і інш.) і *віртуальныя* (анлайн-хроніка («Браслаўчане ў гісторыі раёна» ў Браслаўскім гісторыка-краязнаўчым музеі, анлайн-праект («Гісторыя фатаграфіі» ў Лунінецкім раённым краязнаўчым музеі), дакументальны цыкл («Палачане» ў Краязнаўчым музеі Полацка) і інш.) формы ў залежнасці ад спосабу правядзення;

– *дынамічныя* (экскурсія, акцыя («Ноч музеяў»), конкурс, музейнае свята («Музей і спорт: ствараем гісторыю разам!» у Нясвіжскім гісторыка-краязнаўчым музеі), гульнявая праграма («Народныя гульні і забавы» ў Столінскім раённым краязнаўчым музеі) і інш.) і *статычныя* (лекцыя, анлайн-хроніка, дакументальны цыкл і інш.) формы ў залежнасці ад паводзін аўдыторыі;

– *групавыя* (экскурсія, лекцыя, круглы стол і інш.) і *індывідуальныя* (экскурсія) формы ў залежнасці ад колькасці ўдзельнікаў;

– *пазнавальныя* (экскурсія, лекцыя, круглы стол («Не забытыя героі неаб'яўленай вайны» ў Светлагорскім гісторыка-краязнаўчым музеі) і інш.) і

рэкрэацыйныя (гульнявая праграма, квэст («Мой край – гонар мой» у Бешанковіцкім раённым краязнаўчым музеі), кватэрнік (у Лунінецкім раённым краязнаўчым музеі) і інш.) формы ў залежнасці ад мэты правядзення;

– *унутрымузейныя* (экскурсія, круглы стол, музейнае свята, гульнявая праграма і інш.) і *пазамузейныя* (анлайн-экскурсія (па экспазіцыі «Быт савецкай эпохі» ў Віцебскім раённым гісторыка-краязнаўчым музеі), анлайн-лекцыя і інш.) формы ў залежнасці ад месца правядзення;

– *разавыя* (экскурсія, лекцыя, конкурс і інш.) і *цыклавыя* (анлайн-хроніка, дакументальны цыкл і інш.) у залежнасці ад цэласнасці;

– для *аднароднай* (лекцыя, экскурсія, конкурс («Мае любімыя мясціны на Дзяржыншчыне» ў Дзяржынскім раённым гісторыка-краязнаўчым музеі) і інш.), і *разнароднай* аўдыторыі (літаратурны капуснік, сацыяльна-экалагічная акцыя, квэст і інш.) у залежнасці ад катэгорый наведвальнікаў.

Аналіз сучаснай музейнай практыкі ўзаемадзеяння краязнаўчага музея і яго наведвальнікаў выявіў шырокую разнастайнасць форм гэтага ўзаемадзеяння. Гэта сведчыць пра актуальнасць створанай музеем мадэлі сацыякультурнага развіцця рэгіёна і забяспечвае ўцягнутасць шырокай аўдыторыі ў працэс камунікацыі з музеямі.

Такім чынам, краязнаўчыя музеі Рэспублікі Беларусь, рэалізуючы камунікатыўную функцыю, выступаюць медыятарам, пасрэднікам паміж пакаленнямі мясцовай грамадскасці. Разнастайныя мерапрыемствы, якія арганізуюць музеі, робяць іх актыўнымі актарамі сацыякультурнай прасторы рэгіёна. Пасродкам ажыццяўлення музеем асноўных відаў дзейнасці ўстанаўліваецца кантакт паміж музейнай аўдыторыяй і гісторыка-культурнай спадчынай рэгіёнаў.

ЗАКЛЮЧЭННЕ

Асноўныя навуковыя вынікі дысертацыі

1. Рэпрэзентацыя рэчаіснасці як працэс у музейнай дзейнасці выконвае наступныя функцыі: кумулятыўную, арганізацыйную, функцыю канструявання, камунікатыўную. На выкананні ўказаных функцый палягае сутнасць музейнай рэпрэзентацыі, якая рэалізуецца на трох узроўнях, што ў сваю чаргу маюць падузроўні: узровень акумуляцыі прадугледжвае аперацыі назапашвання інфармацыі, выяўленне сэнсаў і значэнняў музейных прадметаў, якія ажыццяўляюцца на падузроўнях камплектавання і тэзаўравання, калі вызначаецца каштоўнасць выяўленага аб'екта як крыніцы інфармацыі і раскрываецца інфармацыйны патэнцыял яго як музейнага прадмета. На другім узроўні – мадэлявання – адбываецца рэканструкцыя аб'ектыўнай рэчаіснасці ў выглядзе візуальнай мадэлі пасродкам адбору музейных прадметаў і

ўстанаўлення сэнсавых сувязей паміж імі (падузровень праектавання) і непасрэднае стварэнне музейнай экспазіцыі (падузровень візуалізацыі). Апошні ўзровень – актуалізацыі – базуецца на камунікатыўных практыках трансляцыі інфармацыі, закладзенай у экспазіцыю, наведвальнікам.

Распрацаванае аўтарам азначэнне тэрміна «музейная рэпрэзентацыя» вызначае рэпрэзентацыю як працэс рэканструкцыі рэчаіснасці, які забяспечвае ажыццяўленне музеям усіх відаў дзейнасці: фондавай (першы ўзровень), экспазіцыйна-выставачнай (другі ўзровень) і культурна-адукацыйнай (трэці ўзровень). У гэтым працэсе выяўляецца акумуляваная музейнымі прадметамі інфармацыя (семіятычны падыход), якая актуалізуецца падчас музейнай камунікацыі (камунікатыўны падыход) [4; 10; 12; 14].

2. Любая музейная экспазіцыя ўяўляе сабой мадэль рэчаіснасці. У яе аснове – музейны прадмет, які ў кантэксце музейнага збору з’яўляецца аб’ектам гісторыка-культурнай спадчыны. Ён здольны ўтрымліваць у сабе інфармацыю пра розныя аспекты рэчаіснасці і быць знакам тых ці іншых фактаў, падзей і з’яў. Расшыфроўка сэнсу знака – яго інтэрпрэтацыя – з’яўляецца мадэлюючым механізмам, на якім грунтуецца працэс рэканструкцыі рэчаіснасці. Размешчаныя ў музейнай экспазіцыі прадметы, згрупаваныя ў тэматычныя комплексы, фарміруюць прасторавую структуру, а паслядоўнасць і разгорнутасць комплексаў вызначаюць часавыя прамежкі рэпрэзентаванай рэчаіснасці. У кантэксце дадзенага даследавання ўдакладнім азначэнне паняцця *музейная экспазіцыя – гэта разгорнутая прасторава-часавая мадэль, створаная на аснове інтэрпрэтацыі аб’ектаў гісторыка-культурнай спадчыны, якія ўтвараюць прадметна-прасторавую структуру і вызначаюць часавую арганізацыю экспазіцыі, з гэтай рэканструкцыі рэчаіснасці ў музейнай прасторы.*

Пад уплывам дамінуючых працэсаў у сацыякультурнай сітуацыі ХХ ст. адбываўся працэс эвалюцыі экспазіцыі краянаўчых музеяў Беларусі як мадэлі сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў. Ідэалагічна-прапагандысцкі накірунак іх дзейнасці вызначыў адзіную для ўсіх краянаўчых музеяў структуру экспазіцыі. Яе ўтваралі адзел прыроды, этнаграфічны і гістарычны адзелы. Апошні адзел – паслядоўнасць яго тэматычных раздзелаў і комплексаў, склад экспанатаў, прыёмы пабудовы экспазіцыі – знаходзіўся пад кантролем дзяржавы. У выніку галоўны акцэнт у рэпрэзентацыі сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў быў зроблены на паказ тагачасных дасягненняў савецкага грамадства ў розных галінах народнай гаспадаркі і развіцця тэхналогій. Такі абагулены падыход прывёў да сцірання рэгіянальных рыс у адлюстраванні развіцця рэгіёнаў. Гэты працэс завяршыўся канчатковым фарміраваннем уніфікаванай і адначасова з тым унікальнай мадэлі, якая з’яўляецца вызначальнай рысай усёй групы краянаўчых музеяў і характарызуецца

паслядоўным разгортваннем у часе з нераўнамерным размеркаваннем часавых прамежкаў, перавагай паказу савецкага перыяду, вызначанай структурай экспазіцыі і яе структураўтвараючых элементаў [3; 7; 11; 13; 18].

3. Змены ў сацыякультурнай сітуацыі пачатку 1990-х гг. паўплывалі на дзейнасць усіх краязнаўчых музеяў Рэспублікі Беларусь. Мадэль, якую прадстаўлялі краязнаўчыя музеі наведвальнікам, страціла актуальнасць, узнікла патрэба ў найноўшых практыках рэпрэзентацыі сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў рэспублікі.

Назапашаны ў апошнія 30 год вопыт музеяў у экспазіцыйна-выставачнай дзейнасці вызначае дынаміку працэсу рэпрэзентацыі сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў. Яна характарызуецца нарошчваннем і пашырэннем практык рэпрэзентацыі на ўзроўнях мадэлявання і актуалізацыі. На ўзроўні мадэлявання адзначаецца спалучэнне традыцыйных і найноўшых практык. Многія краязнаўчыя музеі, як створаныя да 1990 г., так і пазней, захавалі сфарміраваную гістарычна структуру аддзелаў (аддзелы прыроды, этнаграфіі, гісторыі) (Гарадоцкі, Талачынскі, Лельчыцкі і інш.). У прадстаўленні гістарычнага развіцця рэгіёнаў захоўваецца той жа рытм музейнага часу і структурнага члянэння экспазіцыйнай прасторы, што і ў савецкі час (Бешанковіцкі, Клімавіцкі, Чавускі і інш.). У якасці герояў экспазіцыі выступаюць выдатныя ўраджэнцы рэгіёна (Браслаўскі, Слуцкі, Капыльскі і інш.). У сучасную экспазіцыйна-выставачную дзейнасць краязнаўчыя музеі паступова ўкараняюць найноўшыя практыкі мадэлявання. У пастаянных экспазіцыях ствараюцца комплексы, прысвечаных новым, не асвечаным раней, тэмам рэгіянальнага жыцця (Краязнаўчы музей Полацка, Светлагорскі, Пастаўскі і інш.). Стварэннем часовых экспазіцый музеі пераадольваюць структурную дыскрэтнасць пастаяннай экспазіцыі і фрагментарнасць музейнага часу (Нясвіжскі, Смаргонскі, Навагрудскі і інш.). Музеі практыкуюць інтэрпрэтацыю развіцця рэгіёна на аснове вядучага аб'екта (Жлобінскі, Светлагорскі, Верхнядзвінскі музеі) і змену ракурсу разгляду ролі асобы ў рэгіянальным сацыякультурным развіцці (Брэсцкі, Лепельскі, Краязнаўчы музей Полацка і інш.). У сучасны перыяд камбінацыі гэтых практык дазваляюць кожнаму музею стварыць унікальную мадэль і рэпрэзентаваць сацыякультурнае развіццё свайго рэгіёна. Самай актуальнай і перспектыўнай мадэллю мы лічым экспазіцыю, пабудаваную на прынцыпе антрапацэнтрызму. Асоб – герояў такіх экспазіцый – можна аднесці да адной з груп: 1) Ганаровыя грамадзяне гарадоў і раёнаў; 2) удзельнікі трагічных падзей; 3) выдатныя ўраджэнцы горада і раёна [2; 5; 6; 9; 16].

4. Камунікатыўны патэнцыял любой экспазіцыі вызначае актыўная культурна-адукацыйная дзейнасць і разнастайнасць камунікатыўных практык, пасродкам якіх актуалізуецца і трансляецца музейная інфармацыя. Сучасную

практыку ўзаемадзеяння краязнаўчага музея і яго наведвальнікаў вызначае шырокае кола выкарыстоўваемых форм. Дыяпазон форм культурна-адукацыйнай дзейнасці ўключае базавыя формы (экскурсія, лекцыя, круглы стол, конкурс, сустрэча з цікавым чалавекам, музейнае свята, гістарычная гульня і інш.) і мадыфікаваныя (анлайн-экскурсія, анлайн-лекцыя, кватэрнік, літаратурна-музычная сустрэча, фотаконкурс і інш.) формы. Гэта сведчыць пра шырокае інфармацыйнае поле экспазіцый краязнаўчых музеяў Рэспублікі Беларусь.

Спалучэнне ў сучасных экспазіцыях як традыцыйных, так і найноўшых практык мадэлявання рэгіянальнага развіцця спрыяе разнастайнасці камунікатыўных практык ўзаемадзеяння краязнаўчых музеяў з наведвальнікамі. Гэта забяспечваецца выкарыстаннем простых (экскурсія, лекцыя, сустрэча з цікавым чалавекам і інш.) ці комплексных форм (эка-мерапрыемства, сацыяльна-экалагічная акцыя, квэст і інш.), якія прадугледжваюць дынамічныя або статычныя паводзіны наведвальнікаў. Аналіз выкарыстоўваемых краязнаўчымі музеямі форм паказаў, што камунікацыя можа адбывацца як з групай, так і індывідуальна, як унутры музея, так і па-за музеем. Наведванне музея можа быць арганізавана разова ці цыклам і задавальняць патрэбы аўдыторыі ў пазнанні ці рэкрэацыі. Музеі арганізуюць мерапрыемствы для аднароднай і разнароднай аўдыторыі ў рэальнай і віртуальнай прасторы.

Выяўленне, супастаўленне і класіфікацыя форм культурна-адукацыйнай дзейнасці, пасродкам якіх краязнаўчыя музеі актуалізуюць сучаснае сацыякультурнае развіццё рэгіёнаў дае падставы сцвярджаць, што як пастаянныя, так і часовыя экспазіцыі прадстаўляюць актуальную мадэль рэгіянальнай рэчаіснасці і задавальняюць запыты грамадства на самаідэнтыфікацыю як у рэгіянальным, так і агульнанацыянальным кантэксце [1; 8; 15; 17; 19; 20].

Рэкамендацыі па практычным выкарыстанні вынікаў

Практычная значнасць атрыманых вынікаў пацвярджаецца актамі ўкаранення вынікаў даследавання ў экспазіцыйную і культурна-адукацыйную дзейнасць Краязнаўчага музея Полацка (ад 14.06.2017, 12.02.2019), навукова-даследчую і культурна-адукацыйную дзейнасць установы культуры «Віцебскі абласны краязнаўчы музей» (ад 09.01.2019), навукова-даследчую і экспазіцыйна-выставачную дзейнасць навукова-даследчай і асветнай установы культуры «Нацыянальны Полацкі гісторыка-культурны музей-запаведнік» (ад 11.03.2019), фондавую дзейнасць дзяржаўнай установы культуры «Светлагорскі гісторыка-краязнаўчы музей» (ад 19.03.2019), фондавую і культурна-адукацыйную дзейнасць установы культуры «Музейны комплекс гісторыі і культуры Аршаншчыны» (ад 22.12.2022), лекцыйныя курсы ўстановы адукацыі «Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт імя Еўфрасінні Полацкай» (ад 03.04.2019).

Высновы даследавання могуць быць выкарыстаны для распрацоўкі вучэбных курсаў «Музеязнаўства», «Гісторыя музейнай справы Беларусі», «Гістарычнае краязнаўства Беларусі», «Краязнаўства», «Экскурсазнаўства» пры падрыхтоўцы спецыялістаў у галіне культуралогіі, музеязнаўства, гісторыі ў вышэйшых навучальных установах. Сфармуляваныя саіскальнікам палажэнні могуць скласці тэарэтычную аснову пры правядзенні даследаванняў у вобласці культуралогіі, тэарэтычнага музеязнаўства; аналітычны матэрыял, статыстычныя даныя, вынікі праведзенага анкетавання маюць значэнне для прыкладнога музеязнаўства. Прыклад практычнай рэалізацыі навуковай канцэпцыі часовай экспазіцыі «Ганаровыя грамадзяне горада Полацка» можа быць выкарыстаны музеямі пры стварэнні новых экспазіцый, прысвечаных сучаснаму сацыякультурнаму развіццю рэгіёнаў.

СПІС ПУБЛІКАЦЫЙ САІСКАЛЬНІКА ВУЧОНАЙ СТУПЕНІ

Артыкулы ў навуковых рэцэнзаваных выданнях

1. Гаўрылава, С. В. Краязнаўчы музей Полацка – ад вытокаў да сучаснасці (да 90-годдзя з дня заснавання) / С. В. Гаўрылава // Беларускі гістарычны часопіс. – 2016. – № 12. – С. 33–41.

2. Гаўрылава, С. В. Новыя падыходы да рэпрэзентацыі сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў у экспазіцыях краязнаўчых музеяў Беларусі / С. В. Гаўрылава // Весн. Беларус. дзярж. ун-та культуры і мастацтваў. – 2018. – № 2 (30). – С. 168–174.

3. Гаўрылава, С. В. Музейная экспазіцыя як інтэрпрэтацыйная мадэль гістарычнай рэчаіснасці / С. В. Гаўрылава // Искусство и культура. – 2019. – № 2 (34). – С. 71–76.

4. Гаўрылава, С. В. Краязнаўчыя музеі Беларусі: рэпрэзентацыя сучаснасці ў экспазіцыях і «музейны» час / С. В. Гаўрылава // Роднае слова. – 2019. – № 11. – С. 84–87.

Артыкулы ў замежных навуковых рэцэнзаваных выданнях

5. Гаврилова, С. В. Принцип антропоцентризма в проектировании музейных экспозиций: опыт Краеведческого музея Полоцка / С. В. Гаврилова // Вопросы музеологии. – 2018. – № 9 (2). – С. 209–219.

Артыкулы ў навуковых зборніках

6. Гаўрылава, С. В. Асоба ў кантэксце рэгіянальнай гісторыі (на матэрыяле экспазіцыі Лепельскага раённага краязнаўчага музея) / С. В. Гаўрылава // Культура. Наука. Творчество : сб. науч. ст. / М-во культуры Респ. Беларусь, Белорус. гос. ун-т культуры и искусств ; редкол.: Ю. П. Бондарь [и др.]. – Минск, 2017. – С. 137–140.

7. Гаўрылава, С. В. Да пытання аб суадносінах паняццяў «рэгіянальны музей» і «краязнаўчы музей» / С. В. Гаўрылава // Культура. Наука. Творчество : сб. науч. ст. / М-во культуры Респ. Беларусь, Белорус. гос. ун-т культуры и искусств ; редкол.: А. А. Корбут [и др.]. – Минск, 2018. – С. 156–160.

8. Гаўрылава, С. В. Краязнаўчы музей як медыятар у камунікацыі паміж пакаленнямі мясцовай грамадскасці (на матэрыяле новай стацыянарнай выставы ў Краязнаўчым музеі Полацка) / С. В. Гаўрылава // Музейны веснік : зборнік / Нац. гіст. музей Рэсп. Беларусь ; укл. Н. У. Калымага, А. І. Ладзісаў. – Мінск, 2018. – Вып. 6. – С. 152–153.

9. Гаўрылава, С. В. Да пытання аб падыходах у рэпрэзентацыі сучаснасці краязнаўчымі музеямі Беларусі / С. В. Гаўрылава // Культура Беларусі: реалии современности : сб. науч. ст. / М-во культуры Респ. Беларусь, Белорус. гос. ун-т

культуры и искусств ; редкол.: А. А. Корбут [и др.]. – Минск, 2018. – С. 67–71.

10. Гаўрылава, С.В. Камунікацыйны патэнцыял форм культурна-адукацыйнай дзейнасці краязнаўчага музея ў інтэрпрэтацыі гісторыка-культурнай спадчыны рэгіёна // Традыцыі і сучасны стан культуры і мастацтваў: зб. навук. арт. / Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі ; гал. рэд. А. І. Лакотка. – Мінск, 2022. – Вып. 3. – С. 583–587.

Матэрыялы навуковых канферэнцый

11. Гаўрылава, С. В. Камплектаванне фондаў краязнаўчых музеяў у ХХ ст. як адлюстраванне стаўлення грамадства да гісторыка-культурнай спадчыны / С. В. Гаўрылава // История и культура на стыке эпох и цивилизаций: историко-культурное наследие как ресурс и результат развития общества : материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 250-летию М. К. Огинского, Минск, 25–26 сент. 2015 г. / Белорус. гос. ун-т, Респ. институт высш. школы, Полоцкий гос. ун-т. – Минск, 2015. – С. 205–207.

12. Гаўрылава, С. В. Рэпрэзентацыя гістарычнага мінулага ў экспазіцыях рэгіянальных краязнаўчых музеяў (на матэрыяле музеяў Віцебскай вобласці) / С. В. Гаўрылава // X Машеровские чтения : материалы Междунар. науч.-практ. конф. студентов, аспирантов и молодых ученых, Витебск, 14 окт. 2016 г. / Витебский гос. ун-т им. П. М. Машерова ; редкол.: И. М. Прищепа.– Витебск, 2016. – С. 125–127.

13. Гаўрылава, С. В. Час у музейным прадстаўленні / С. В. Гаўрылава // Традыцыі і сучасны стан культуры і мастацтваў : зб. дакладаў і тэзісаў VII Міжнар. навук.-практ. канф., Мінск, 24–25 лістап. 2016 г. : у 2 т. / Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі ; гал. рэд. А. І. Лакотка. – Мінск, 2017. – Т. 1. – С. 88–91.

14. Гаўрылава, С. В. Асноўныя тэндэнцыі ў дакументаванні сучаснасці краязнаўчымі музеямі Беларусі / С. В. Гаўрылава // Навуковы пошук у сферы культуры і мастацтва: інавацыйныя падыходы : матэрыялы навук. канф. прафес.-выклад. складу, прысвеч. 40-годдзю заснавання Беларус. дзярж. ун-та культуры і мастацтваў, Мінск, 25 лістап. 2015 г. / М-ва культуры Рэсп. Беларусь, Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў ; рэдкал.: Ю. П. Бондар [і інш.]. – Мінск, 2017. – С. 72–76.

15. Гаврилова, С. В. Краеведческий музей Полоцка на современном этапе: достижения в экспозиционно-выставочной и культурно-образовательной деятельности / С. В. Гаврилова // Теория и практика регионоведения : труды I Междунар. науч.-практ. регионоведч. конф., Санкт-Петербург, 7 дек. 2018 г. / сост. и гл. ред. В. В. Яковлев, отв. ред. Т. В. Вольская. – Санкт-Петербург, 2018. – Т. I. – С. 183–191.

16. Гаўрылава, С. В. Навуковая канцэпцыя выстаўкі «Ганаровыя грамадзяне горада Полацка» / І. П. Воднева, С. В. Гаўрылава // Матэрыялы навук.-практ. канф. па выніках навук.-даслед. работы супрацоўнікаў НППКМЗ у 2016 г. / уклад. Т. У. Явіч. – Мінск, 2019. – С. 27–30.

17. Гаўрылава, С. В. Музей у фарміраванні самасвядомасці наведвальнікаў (на матэрыяле новай экспазіцыі Краязнаўчага музея Полацка) / С. В. Гаўрылава // Навуковы пошук у сферы культуры і мастацтва : матэрыялы навук. канф. прафес.-выклад. складу БДУКМ, Мінск, 23 лістап. 2017 г. / М-ва культуры Рэсп. Беларусь, Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў ; рэдкал.: А. А. Корбут [і інш.]. – Мінск, 2019. – С. 47–50.

18. Гаўрылава, С. В. Да пытання аб ролі краязнаўчых даследаванняў у рэалізацыі функцыі музейнага дакументавання сучаснасці / С. В. Гаўрылава // Першы Рэспубліканскі краязнаўчы форум Беларусі ў рамках Года малой радзімы, Мінск, 12–13 сакавіка 2020 г. : зб. матэрыялаў : у 2 т. / укл. П. М. Сапоцька, Ю. В. Юшкевіч ; рэдкал.: А. М. Карлюкевіч [і інш.]. – Мінск, 2020. – Т. 1. – С. 103–107.

19. Гаўрылава, С. В. Канцэпт «культура ўдзелу» як аснова камунікацыйнай стратэгіі музея / С. В. Гаўрылава // Музейныя здабыткі : материалы II Междунар. науч.-практ. конф., Брест, 12–13 ноября 2020 г., Брестский областной краеведческий музей ; редкол.: А. В. Митюков [и др.]. – Брест, 2020. – С. 27–30.

20. Гаўрылава, С. В. Выкарыстанне форм культурна-адукацыйнай дзейнасці ў інтэрнет-камунікатыі з музейнай аўдыторыяй (на матэрыяле публікацый у сацыяльных сетках) / С. В. Гаўрылава // Віцебскі край : матэрыялы VI Міжнар. навук.-практ. канф., 19 ліст. 2020 г., Віцебск / Віцебская абл. бібліятэка імя У. І. Леніна, Віцебскі дзярж. ун-т імя П. М. Машэрава ; рэдкал.: Т. М. Адамян [і інш.]. – Мінск, 2021. – Т. 6. – С. 291–296.

РЭЗІЮМЭ

ГАЎРЫЛАВА СЛАВІНА ВЯЧАСЛАВАЎНА

РЭПРЭЗЕНТАЦЫЯ КРАЯЗНАЎЧЫМІ МУЗЕЯМІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ САЦЫЯКУЛЬТУРНАГА РАЗВІЦЦЯ РЭГІЁНАЎ

Ключавыя словы: краязнаўчы музей, рэпрэзентацыя, музейная экспазіцыя, сацыякультурнае развіццё, рэгіён, музейная камунікацыя

Мэта даследавання: вызначыць асаблівасці рэпрэзентацыі краязнаўчымі музеямі Рэспублікі Беларусь сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў.

Аб’ект даследавання – краязнаўчыя музеі Рэспублікі Беларусь.

Прадмет даследавання – сучасныя практыкі рэпрэзентацыі сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў Рэспублікі Беларусь.

Метады даследавання. Дысертацыйнае даследаванне грунтуецца на семіятычным і камунікатыўным падыходах. Выкарыстаны комплекс агульнанавуковых і спецыяльных метадаў: структурна-функцыянальны, аксіялагічны, гістарыяграфічны, сістэматызацыі, сінхранічнага аналізу, кампаратыўнага аналізу, статыстычны, фотафіксацыі, назірання, музейнага мадэлявання, вуснае апытанне, анкетаванне.

Атрыманыя вынікі і іх навізна. Вылучаны ўзроўні працэсу рэпрэзентацыі, функцыі рэпрэзентацыі ў музейнай дзейнасці, сфармулявана аўтарскае азначэнне тэрміна «музейная рэпрэзентацыя». Удакладнена азначэнне тэрміна «музейная экспазіцыя». Абагулена музейная практыка экспазіцыйна-выставачнай дзейнасці айчынных краязнаўчых музеяў, ахарактарызаваны сучасны стан, вылучаны перспектыўныя практыкі. Раскрыты камунікатыўны патэнцыял рэпрэзентацыі краязнаўчымі музеямі Рэспублікі Беларусь сацыякультурнага развіцця рэгіёнаў.

Рэкамендацыі па выкарыстанні. Палажэнні і высновы даследавання могуць быць выкарыстаны пры вырашэнні актуальных тэарэтычных і практычных пытанняў музейзнаўства і сумежных дысцыплін, прагназавання развіцця музейнай сеткі Рэспублікі Беларусь, распрацоўцы канцэпцыі развіцця краязнаўчых музеяў. Фактычны матэрыял можа стаць тэарэтычнай асновай вучэбных курсаў і абагульняючых прац па культуралогіі, музейзнаўстве, краязнаўстве, ахове гісторыка-культурнай спадчыны, сацыякультурнай дзейнасці.

Галіна выкарыстання: культуралогія, музейзнаўства, тэорыя і гісторыя культуры, ахова гісторыка-культурнай спадчыны, гісторыя Беларусі, краязнаўства.

РЕЗЮМЕ

ГАВРИЛОВА СЛАВИНА ВЯЧЕСЛАВОВНА

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ КРАЕВЕДЧЕСКИМИ МУЗЕЯМИ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ СОЦИОКУЛЬТУРНОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ

Ключевые слова: краеведческий музей, репрезентация, музейная экспозиция, социокультурное развитие, регион, музейная коммуникация

Цель исследования: определить особенности репрезентации краеведческими музеями Республики Беларусь социокультурного развития регионов.

Объект исследования – краеведческие музеи Республики Беларусь.

Предмет исследования – современные практики репрезентации социокультурного развития регионов Республики Беларусь.

Методы исследования. В основу диссертационного исследования положены семиотический и коммуникативный подходы. Использован комплекс общенаучных и специальных методов: структурно-функциональный, аксиологический, историографический, систематизации, синхронического анализа, компаративного анализа, статистический, фотофиксации, наблюдения, музейного моделирования, устный опрос, анкетирование.

Полученные результаты и их новизна. Выделены уровни процесса репрезентации, функции репрезентации в музейной деятельности, сформулировано авторское определение термина «музейная репрезентация». Уточнено определение термина «музейная экспозиция». Обобщена музейная практика экспозиционно-выставочной деятельности отечественных краеведческих музеев, охарактеризовано современное состояние, определены перспективные практики. Раскрыт коммуникативный потенциал репрезентации краеведческими музеями Республики Беларусь социокультурного развития регионов.

Рекомендации по использованию. Положения и выводы исследования могут быть использованы при решении актуальных теоретических и практических вопросов музееведения и смежных дисциплин, прогнозирования развития музейной сети Республики Беларусь, разработке концепции развития краеведческих музеев. Фактический материал может стать теоретической основой учебных курсов и обобщающих работ по культурологии, музееведению, краеведению, охране историко-культурного наследия, социокультурной деятельности.

Область применения: культурология, музееведение, теория и история культуры, охрана историко-культурного наследия, история Беларуси, краеведение.

RESUME

SLAVINA GAVRILOVA

REPRESENTATION BY MUSEUMS OF LOCAL LORE OF THE REPUBLIC OF BELARUS OF THE SOCIO-CULTURAL DEVELOPMENT OF THE REGIONS

Keywords: museum of local lore, representation, museum exposition, socio-cultural development, region, museum communication

The purpose of the study: to determine features of representation by museums of local lore of the Republic of Belarus of the socio-cultural development of the regions.

Object of the study – museums of local lore of the Republic of Belarus.

Subject of the study – modern practices of representation of the socio-cultural development of the regions of the Republic of Belarus.

Research methods. The dissertation research is based on semiotic and communicative approaches. Complex of general scientific and special methods is used: structural-functional, axiological, historiographical, systematization, synchronic analysis, comparative analysis, statistical, photofixation, museum modeling, observation, oral interview, survey.

The results of the research and their scientific novelty. The levels of the representation process and the functions of representation in museum activities are described, the author's definition of the term «museum representation» is formulated. The definition of the term «museum exposition» is clarified. The museum practice of exposition and exhibition activities of domestic museums of local lore is summarized, the current state is characterized, promising practices are identified. The communicative potential of the representation by museums of local lore of the socio-cultural development is revealed.

Practical application. The provisions and conclusions of the study can be used in solving topical theoretical and practical issues of museology and disciplines related, forecasting the development of the museum network of the Republic of Belarus, developing the concept of museums of local lore. Factual material can become the theoretical basis of training courses and generalizing works on museology, local history, protection of historical and cultural heritage, socio-cultural activities.

Scope: cultural studies, museology, theory and history of culture, protection of historical and cultural heritage, history of Belarus, local history.

Навуковае выданне

ГАЎРЫЛАВА СЛАВІНА ВЯЧАСЛАВАЎНА

**РЭПРЭЗЕНТАЦЫЯ КРАЯЗНАЎЧЫМІ МУЗЕЯМІ РЭСПУБЛІКІ
БЕЛАРУСЬ САЦЫЯКУЛЬТУРНАГА РАЗВІЦЦЯ РЭГІЁНАЎ**

Аўтарэферат

дысертацыі на саісканне вучонай ступені
кандыдата культуралогіі па спецыяльнасці
24.00.03 – музеязнаўства, кансервацыя і рэстаўрацыя
гісторыка-культурных аб'ектаў

Падпісана ў друк 21.04.2023. Фармат 60x84 ¹/₁₆.

Папера офісная. Рызаграфія.

Ум. друк. арк. 1,63. Ул.-выд. арк. 1,54.

Тыраж 60 экз. Заказ 806.

Паліграфічнае выкананне:

установа адукацыі

«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў».

ЛП № 02330/456 ад 23.01.2014.

Вул. Рабкораўская, 17, 220007, г. Мінск.